

دوفصلنامه علمی - پژوهشی

«جغرافیای اجتماعی شهری»

دانشگاه شهید باهنر کرمان

سال ۴، شماره ۲، پیاپی ۱۱، پاییز و زمستان ۱۳۹۶

ابعاد کیفیت زندگی ساکنان سکونتگاه‌های خودروی شهری (مطالعه موردی: محله اسلام آباد کلانشهر تهران)^۱

دکتر حسین حاتمی‌نژاد^۲

دانشیار جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، ایران

اصغر حیدری

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، ایران

اسماعیل نجفی

کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، گرایش آمایش شهری، دانشگاه تهران، ایران

وحید عباسی‌فلاح

دانشجوی دکتری جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه تهران، ایران

چکیده

کیفیت زندگی مفهومی است که برای ترسیم توسعه رفاه جامعه بکار می‌رود و ارتقاء کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین اهداف حکومت‌ها و دولت‌های مختلف در سطح دنیا محسوب می‌شود. بنابراین هدف اصلی این تحقیق بررسی ابعاد مختلف کیفیت زندگی در محدوده سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد تهران می‌باشد. روش پژوهش حاضر توصیفی - تحلیلی و همبستگی مبتنی بر داده‌های اولیه می‌باشد که جمع‌آوری اطلاعات اولیه، به صورت اسنادی و پیمایشی و با استفاده از پرسشنامه انجام گرفته است. داده‌های جمع‌آوری شده با استفاده از نرم‌افزارهای SPSS و Smart PLS مورد پردازش قرار گرفت. نتایج پژوهش نشان‌دهنده آن است که کیفیت زندگی بر اساس نتایج آزمون T در سکونتگاه غیررسمی اسلام‌آباد تهران با میانگین ۲.۳۳ در طیف لیکرت در سطح پایینی قرار دارد. همچنین بر اساس نتایج حاصل از مدل‌سازی مسیر PLS و آزمون رگرسیون چند متغیره، عوامل و شاخص‌های اجتماعی، اقتصادی، کالبدی و خدمات و دسترسی به ترتیب دارای تأثیر بیشتر و شاخص امنیت دارای تأثیر کمتری بر میزان رضایتمندی از زندگی در سکونتگاه غیررسمی اسلام‌آباد می‌باشند که با برنامه‌ریزی در راستای ارتقاء و ساماندهی این مؤلفه‌ها می‌توان سطح رضایتمندی از زندگی در این محدوده را بالا برد.

واژه‌های کلیدی: کیفیت زندگی، سکونتگاه غیررسمی، مدل‌سازی مسیری PLS، محله اسلام‌آباد.

^۱ - صفحات: ۲۳-۴۵

دریافت مقاله: ۱۳۹۶/۶/۲۸

پذیرش مقاله: ۱۳۹۶/۸/۲۶

DOI: 10.22103/JUSG.2018.1951

hossienhataminezhad1396@gmail.com

^۲ - آدرس پست الکترونیک نویسنده مسئول:

مقدمه

قرن ۲۰ و ۲۱ جهان شاهد رشد سریع شهرنشینی و افزایش ناگهانی زاغه‌ها بوده است به طوری که تنها ۱۳ درصد جمعیت جهان در ابتدای عصر صنعتی در شهرها زندگی می‌کردند (داس، ۲۰۱۵: ۲۵۶). این در شرایطی است که ۸۰۵ میلیون نفر در جهان از سوء تغذیه رنج می‌برند و نزدیک به ۸۰۰ میلیون جوان و نوجوان بی‌سوادند، همچنین دو میلیارد و ششصد میلیون نفر به نیازهای اساسی نیز دسترسی ندارند و ۹۰۰ میلیون نفر با کمبود دسترسی به آب بهداشتی روبه‌رو هستند (هوسمان، ۲۰۱۶: ۴۲۰). در اثر تشدید نابرابری‌های اقتصادی، اجتماعی و رفاهی میان شهر و روستا که در سده اخیر رخ داده است، محیط شهر بیش‌ازپیش برای مهاجران جذاب شده، به طوری که اغلب این مهاجران زندگی در محله‌های فقیرنشین شهر را بر زندگی در مناطق روستایی ترجیح می‌دهند. در واقع به دلیل گرانی مسکن و عدم توانایی مالی و همچنین پایین بودن سطح مهارت‌های فنی مهاجران، اکثر آنها ناخواسته به سوی مناطقی از شهر می‌روند که از حداقل امکانات، خدمات و کیفیت محیطی برخوردار است (نیو ویرث، ۲۰۰۵: ۶).

بسیاری از افراد در چنین شرایطی زندگی خود را ادامه می‌دهند، زیرا آنها در فقر به دام افتاده‌اند و توان حرکت به سمت شیوه زندگی رسمی شهری را به علت نیروهای رقابتی بازار که در شهر وجود دارند را ندارند (اوکیوروت، ۲۰۱۴: ۳۳۲). پیش‌بینی‌ها حاکی از آن است که بدون تغییر اساسی در سیاست‌ها ۴۰۰ میلیون نفر دیگر تا سال ۲۰۲۰ به جمعیت این محلات افزوده می‌شود و جمعیت این مکان‌ها ۱.۴ میلیارد نفر می‌رسد. اطلاعات بهبودیافته برای مقابله با چالش‌های مطرح شده در اهداف توسعه هزاره ضروری است. مخصوصاً این هدف کلی و مشخص که اعضای سازمان ملل را ملزم کرده است که تا سال ۲۰۲۰ بهبود چشمگیری در زندگی بیش از حداقل ۱۰۰ میلیون ساکن محلات فقیرنشین ایجاد کنند، اهمیت بهبود کیفیت زندگی این مناطق را بیشتر نمایان می‌سازد (اولسویز و همکاران، ۲۰۱۵: ۲۷۱).

از این رو باید مطالعه و سنجشی همه‌جانبه از شرایط زندگی با معیارهای علمی صورت گیرد تا بر پایه شناختی همه‌جانبه برنامه‌ریزی برای بهبود شرایط زندگی

صورت گیرد. در این بین معیار کیفیت زندگی می‌تواند یاریگر نیل به چنین هدفی باشد چرا که مفهومی چند جانبه است که جوانب مختلف زندگی انسان را پوشش می‌دهد (عبادی و دیگران، ۱۳۹۳: ۲۰۰). در واقع کیفیت زندگی یکی از مهم‌ترین مسائل پیش روی جهان امروز می‌باشد. همچنین ارتقاء کیفیت زندگی از مهم‌ترین اهداف حکومت‌ها و دولت‌های مختلف محسوب می‌شود (حسین‌زاده و میرزایی، ۱۳۸۶: ۱۷).

مرور ادبیات موضوع مورد تحقیق نشان می‌دهد که توافق عمومی در میان محققان، سیاست‌گذاران و برنامه‌ریزان در خصوص نیاز به مطالعه کیفیت زندگی در نواحی شهری وجود دارد. این مطالعات غالباً وظایف کلیدی از قبیل آگاه کردن شهروندان، گروه‌های اجتماعی و سیاست‌گذاران از روندهای کیفیت زندگی را بر عهده دارند. نتایج مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند به ارزیابی سیاست‌ها، رتبه‌بندی مکان‌ها، تدوین استراتژی‌های مدیریت و برنامه‌ریزی شهری کمک کرده و درک و اولویت‌بندی مسائل اجتماع برای برنامه‌ریزان و مدیران شهری به منظور ارتقای کیفیت زندگی شهروندان را تسهیل سازد. همچنین یافته‌های کیفیت زندگی می‌تواند برای بازشناسی استراتژی‌های سیاسی قبلی و طراحی سیاست‌های برنامه‌ریزی آینده استفاده شوند (لی، ۲۰۰۸: ۱۲۰۷).

یکی دیگر از دلایل چنین توجهی به کیفیت زندگی، در سؤال برای تخصیص منابع محدود و کمیاب نهفته است (میگان، ۱۹۹۰: ۳۵). در این راستا سانتوس و مارتینز اشاره می‌کنند که مشارکت اجتماع محلی در مطالعات کیفیت زندگی می‌تواند پشتیبان مهمی برای تعیین سیاست‌ها و اهداف بلندمدت باشد (سانتوس و ماتینز، ۲۰۰۷: ۴۱۳). لذا پژوهشگران شاخه‌های مختلف علمی، کیفیت زندگی را از دهه ۱۹۳۰ مورد مطالعه قرار داده‌اند. (اجزاء شکوهی و کمانداری، ۱۳۹۴: ۴). موضوع کیفیت زندگی از آغاز دهه ۱۹۶۰ به بعد، وارد ادبیات نظری و مطبوعات توسعه گردیده است و همچنین به یکی از موضوعات مورد علاقه علوم اجتماعی تبدیل شده است (شاهرخی ساردو و همکاران؛ ۱۳۹۳: ۲۰). توجه به کیفیت زندگی در جغرافیا نیز توسط جغرافی‌دانانی نظیر اسمیت و هاروی وارد این علم گردیده است (جاجرمی و کلت، ۱۳۸۵: ۵). لذا آنچه را که در مورد جغرافیای روشمند اجتماعی (جغرافیای رادیکال) که در اواخر دهه ۱۹۶۰ شکل

گرفت، جدید به شمار می‌رفت توجه به عناوینی چون فقر، بهداشت، گرسنگی، جرم و جنایت و آلودگی محیط‌زیست و سهم هر یک به‌عنوان شرایط متغیر فضایی در کیفیت عمومی زندگی مردم بود که تا آن زمان مورد غفلت واقع شده بود (حاتمی‌نژاد و شاهی - اردبیلی؛ ۱۳۸۱: ۶۵). به‌طورکلی مطالعات اولیه در زمینه کیفیت زندگی شهری از ۱۹۷۰ به بعد مورد توجه جدی قرار گرفته است (فتاحی و دیگران، ۱۳۹۱: ۹).

مفهوم کیفیت زندگی یک مفهوم چند بعدی است و باید توسط یک رابطه شبکه‌ای بین ابعاد مختلف نشان داده شود، در حالی که کیفیت زندگی شهری در نتیجه رابطه بین این ابعاد است. این روابط با توجه به مکان و جوامع تعیین می‌شوند و بدیهی است که ما نمی‌توانیم کیفیت زندگی را در یک محل خاص از طریق یک بعد متوجه شویم و ما بایستی ارتباط بین این ابعاد را درک کنیم (ال‌دین و همکاران، ۲۰۱۳: ۸۹). مناسب‌ترین راه برای سنجش کیفیت زندگی، استفاده هم‌زمان از شاخص‌های عینی و ذهنی آن است و نادیده گرفتن هر یک از این شاخص‌ها مشکلاتی را در برنامه‌ریزی به وجود می‌آورد (سالاری‌سردری و دیگران، ۱۳۹۳: ۵۸). بنابراین می‌توان گفت کیفیت زندگی ضمن دارا بودن ابعاد عینی و وابستگی به شرایط عینی و بیرونی، امری است ذهنی، درونی و متصور که به تصورات و ادراکات فرد از واقعیت‌های زندگی بستگی دارد (زبردست و بنی‌عامریان؛ ۱۳۸۹: ۱۰). دسیارت و دلبر بر این باورند که «کیفیت زندگی یک فرد وابسته است به حقایق بیرونی و عینی زندگی‌اش و ادراک درونی و ذهنی که او از این حقایق بیرونی و شرایط عینی و نیز از خودش دارد (لطفی، ۱۳۸۸: ۶۹).

کل تعاریف کیفیت زندگی را می‌توان در سه دسته تعاریف عین‌گرایانه، تعاریف ذهن‌گرایانه و تعاریف تلفیقی دسته‌بندی کرد. تعاریف عین‌گرایانه بیشتر مبتنی بر داده‌های کلان اجتماعی و گزارش‌های آماری است که از طریق آمارگیری‌ها و یا گزارش‌های رسمی حاصل می‌شود و دربردارنده وضعیت‌ها و شرایط عینی ساختاری، اجتماعی، اقتصادی، مادی و فیزیکی و غیره است و تعاریف ذهن‌گرایانه مبتنی بر احساسات، اعتقادات، گرایش‌ها، احساس نیاز، احساس محرومیت و علائق ساکنان یک منطقه است و دربردارنده میزان احساس رضایت و احساس خوشبختی از زندگی در

یک ناحیه است. تعاریف تلفیقی بر ترکیبی از این دو اتکا دارند و برآنند که با اندازه‌گیری هر دو بعد عینی و ذهنی به شاخص معتبرتری از کیفیت زندگی دست می‌یابند.

در رابطه با پیشینه تحقیق می‌توان گفت؛ پژوهشگران شاخه‌های مختلف علمی، کیفیت زندگی را از دهه ۱۹۳۰ مورد مطالعه قرار داده‌اند. هر یک از این پژوهشگران درصدد بوده‌اند که نواحی مختلف جغرافیایی مانند شهرها، ایالت‌ها و ملت‌ها را بر اساس شاخص‌های کیفیت زندگی که خود طراحی کرده‌اند مورد مطالعه قرار دهند (اجزاء شکوهی و کمانداری، ۱۳۹۴: ۴). به لحاظ آکادمیک، مفهوم کیفیت زندگی به‌عنوان یک زمینه تحقیقی از دهه ۱۹۶۰ میلادی مطرح شد (ربانی خوراسگانی و کیان پور، ۱۳۸۶: ۷۱). توجه به کیفیت زندگی در جغرافیا نیز توسط جغرافی‌دانانی نظیر اسمیت و هاروی وارد این علم گردیده است (جاجرمی و همکاران، ۱۳۸۵: ۵). به‌طور کلی مطالعات اولیه در زمینه کیفیت زندگی شهری از ۱۹۷۰ به بعد مورد توجه جدی قرار گرفته است (اجزاء شکوهی و کمانداری، ۱۳۹۴: ۴). تحقیقات زیادی در رابطه با این موضوع انجام شده است که در زیر به چند مورد از آنها اشاره می‌کنیم.

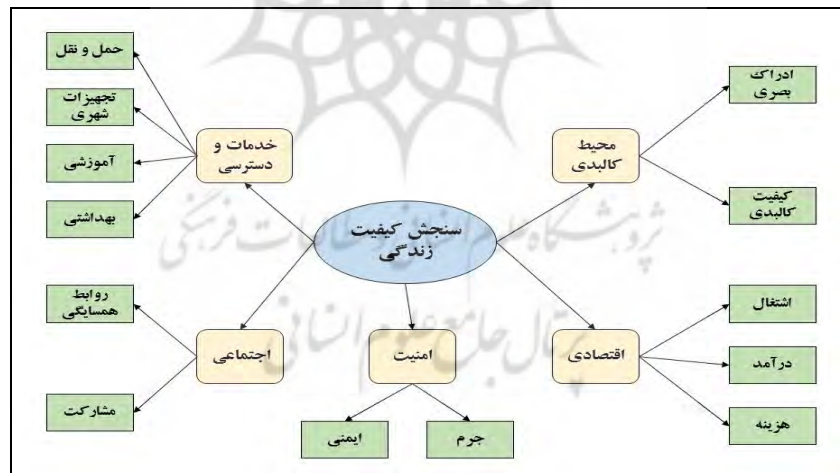
لی (۲۰۰۸) در پژوهشی با استفاده از شاخص‌های ذهنی به ارزیابی کیفیت زندگی در شهر تایپه در تایوان پرداخته است. نتایج این مطالعه نشان داد که وضعیت اجتماع، تعلقات محلی و رضایت از محله بیشترین تأثیر را بر رضایت از کیفیت زندگی دارند. آلکازار و آندراد (۲۰۰۸)، در پژوهشی با استفاده از ابعاد سه‌گانه عوامل فردی، عوامل شهری و جامعه مدنی به بررسی کیفیت زندگی در محلات شهری کلان‌شهر لیما در پرو پرداختند. نتایج به‌دست‌آمده نشان داد که شاخص‌های گوناگون تأثیرات متفاوتی بر روی کیفیت زندگی دارند. همچنین اکلانگلو (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای کیفیت زندگی در بافت فرسوده را مورد بررسی قرار داده‌اند. بر اساس نتایج تحقیق آن‌ها، تلاش برای بهبود کیفیت زندگی در این سکونتگاه‌ها در گرو برنامه‌ها و طرح‌هایی است که در برگیرنده بهبود کیفیت زندگی می‌باشند. در پژوهشی دیگر زینال و همکاران (۲۰۱۲) به بررسی و مطالعه رابطه بین وضعیت مسکن و کیفیت زندگی در مناطق شهری

فقیرنشین مالزی پرداختند. نتایج تحقیق آن‌ها رابطه مثبت و معناداری بین وضعیت مسکن و کیفیت زندگی را نشان می‌دهد. همچنین وضعیت مسکن را به‌عنوان یک شاخص اقتصادی - اجتماعی نشان‌دهنده فقر شهری در نظر می‌گیرد. همچنین شکوهی و همکاران (۱۳۹۲) در پژوهشی با عنوان عوامل مؤثر بر ارتقاء کیفیت زندگی شهری در سکونتگاه غیررسمی پنج‌تن آل عبا (بالتیمور مشهد)، به شناسایی عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی شهری و بررسی ارتقای فرضی منطقه حاشیه‌نشین محله پنج‌تن آل عبا در شهر مشهد باگذشت زمان پرداختند. نتایج حاکی از آن است که بین سابقه سکونت و ارتقای کیفیت زندگی رابطه معناداری وجود ندارد و همچنین به ترتیب شاخص‌های کالبدی و شاخص‌های اجتماعی و اقتصادی، دارای بالاترین میزان همبستگی نسبت به کیفیت زندگی شهری هستند.

عبادی و همکاران (۱۳۹۳)، در پژوهشی با عنوان سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های غیررسمی (نمونه مطالعاتی: محدوده شرق کال عیدگاه سبزوار)، کیفیت ذهنی زندگی منطقه اسکان غیررسمی شرق کال عیدگاه سبزوار را مورد سنجش و تحلیل قرار دادند. نتایج بیانگر این است که کیفیت زندگی ساکنین در بعد اجتماعی بالاتر از حد متوسط اما در ابعاد اقتصادی و کالبدی - محیطی پایین‌تر از حد متوسط می‌باشد. در مجموع نیز سطح کیفیت زندگی پایین می‌باشد. همچنین اجزا شکوهی و کمانداری (۱۳۹۵)، در پژوهشی با عنوان سنجش میزان رضایت از کیفیت زندگی در منطقه چهار شهر کرمان، به بررسی میزان تفاوت سطح و رضایتمندی از کیفیت زندگی پرداختند، نتایج تحقیق نشان می‌دهد در تمامی ابعاد پنج‌گانه کیفیت زندگی (حوزه مسکن، امنیت، روابط اجتماعی و حس تعلق، امکانات و تسهیلات شهری و حمل‌ونقل) شکاف منفی از کیفیت وجود دارد.

از میان شهرهای بزرگ کشور، کلان‌شهر تهران به دلیل عوامل مختلفی همچون مرکزیت سیاسی - اداری کشور، تمرکز اکثر فعالیت اقتصادی، صنعتی و خدماتی در آن، بیشتر از سایر شهرهای کشور با مسئله سکونت‌گاه‌های غیررسمی و مناطق خودرو در حاشیه یا در دل شهر مواجه است. لذا در این پژوهش کوشش شده است که یکی از

محدوده‌های مسئله‌دار کلان‌شهر تهران، بنام محله اسلام‌آباد که در حال حاضر در دل بافت شهری تهران ادغام شده است و البته با توجه به شرایط جغرافیایی و مسیل (مسیل اوین درکه) این منطقه و همچنین قرارگیری در مجاورت بزرگراه چمران، واقع شدن در دل یکی از مرفه‌ترین مناطق تهران، مسئله کمبود زیرساخت‌ها و حتی در خیلی از موارد فاقد هرگونه زیرساخت شهری بودن این منطقه مورد مطالعه قرار گرفته است. محله مذکور با توجه به این مسائل و بسیاری مسائل دیگر با مشکل اساسی مواجه شده است و زندگی در این محله نیز به سختی ممکن گردیده است. لذا توجه فوری به این محله بسیار ضروری بوده و باید در دستور کار مدیریت شهری قرار گیرد. در نتیجه به نظر می‌رسد جهت تدوین استراتژی مناسب، نیازمند کار و پژوهش بیشتر در زمینه‌های مختلف در این محله می‌باشد. لذا در پژوهش حاضر سعی می‌گردد با توجه به معیارها و شاخص‌های مرتبط با کیفیت زندگی، میزان هر یک از آنها در سطح محله مذکور سنجیده شده و کمبود و یا مساعد بودن هر یک از شاخص‌ها مشخص گردد.

شکل ۱- مدل مفهومی تحقیق (مأخذ: ترسیم نگارندگان).

داده‌ها و روش‌شناسی

مطالعه و بررسی به منظور تدوین معیارها و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری و ارتقاء این معیارها در بافت ناکارآمد نیازمند جامع‌نگری در برنامه‌ریزی و مطالعه است که ضمن شناسایی و طبقه‌بندی معیارها و شاخص‌های کیفیت زندگی شهری، باید

روابط علی میان این شاخص‌ها نیز وجود داشته باشد. روش تحقیق در پژوهش حاضر، توصیفی - تحلیلی و همبستگی است و گردآوری اطلاعات از روش اسنادی و پیمایشی است که بخش پیمایشی با استفاده از روش پرسشنامه صورت گرفته است. برای ارزیابی کیفیت زندگی در سکونتگاه‌های خودرو اسلام‌آباد از پنج بعد اصلی کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، خدمات-دسترسی و امنیت استفاده شده است، هر یک از این ابعاد دارای زیرشاخص‌هایی هستند که مورد بررسی قرار گرفته‌اند. روش نمونه‌گیری به صورت تصادفی ساده بوده است و حجم نمونه با استفاده از مدل کوکران برآورد شده است که با توجه به جمعیت محله اسلام‌آباد تهران (۳۷۴۷) ۳۵۰ پرسشنامه توسط ساکنین محله تکمیل گردید.

داده‌های حاصل از پرسشنامه با استفاده از نرم‌افزار SPSS و PLS مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. در بخش آمار توصیفی از فراوانی، درصد فراوانی، میانگین و غیره استفاده شد و در بخش آمار استنباطی به دلیل تبدیل نمودن متغیرهای پژوهش به متغیرهای شبه‌فاصله‌ای، برای محاسبه میزان اهمیت یا وجود هر ویژگی به گزینه خیلی زیاد ۵، زیاد ۴، متوسط ۳، کم ۲، خیلی کم ۱، تعلق گرفت؛ و سپس امتیاز هر گزینه با حاصل ضرب فراوانی در امتیاز هر گزینه محاسبه گردید و سپس با امتیازات گزینه‌ها امتیاز هر سؤال به دست آمد که با تقسیم جمع امتیازات بر تعداد افرادی که به آن گزینه پاسخ داده‌اند میانگین امتیازات به دست آمد. با توجه به آنکه میانگین امتیاز هر سؤال عددی بین ۱ تا ۵ می‌باشد لذا این معیار برای سنجش اهمیت سؤالات یا گزینه‌ها مورد استفاده قرار گرفت. سپس از آزمون‌های پارامتری چون آزمون T-test و رگرسیون چند متغیره در محیط نرم‌افزار SPSS و برای تحلیل روابط میان شاخص‌ها از مدل‌سازی مسیری PLS با کمک نرم‌افزار Smart PLS بهره برده شده است. برای محاسبه پایایی سؤالات پرسشنامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده گردید که میزان پایایی آن برابر با ۰.۸۹ و در سطح قابل قبولی می‌باشد.

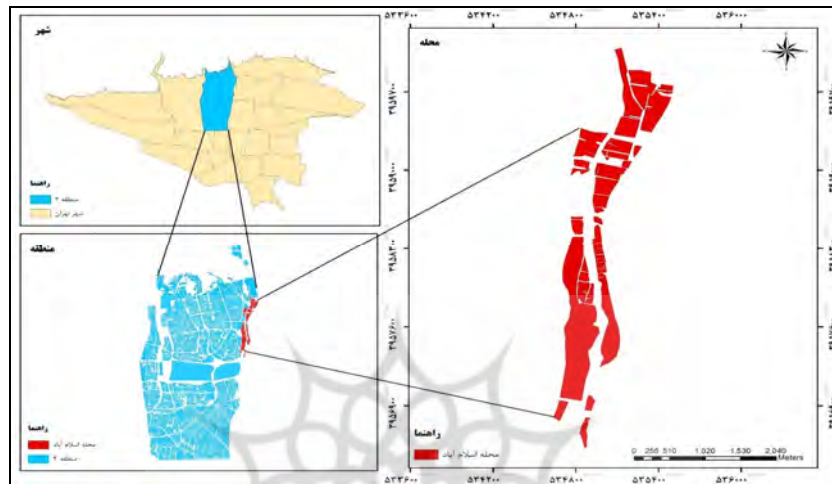
مدل معادلات ساختاری (مدل‌سازی مسیری PLS)

در پژوهش‌هایی که هدف، آزمون مدلی خاص از روابط بین متغیرها است می‌توان از روش مدل معادلات ساختاری استفاده نمود. مدل‌سازی مسیری PLS یکی از روش‌های مدل معادلات ساختاری است. یک مدل کامل مسیری PLS شامل دو بخش اندازه‌گیری (مدل بیرونی) و ساختاری (مدل درونی) است. در قسمت اندازه‌گیری، ارتباط سؤالات با سازه‌ها مورد بررسی قرار می‌گیرد و در قسمت ساختاری عامل‌های مورد بررسی با یکدیگر جهت آزمون فرضیه‌ها مورد توجه هستند. با توجه به نرمال بودن توزیع داده‌ها و وجود همبستگی لازم بین متغیرها می‌توان از مدل‌های معادلات ساختاری (نرم‌افزار SmartPLS) استفاده کرد (آذر و همکاران، ۱۳۹۱: ۱۱۳).

در مدل‌های PLS دو مدل آزمون می‌شود. مدل بیرونی که هم‌ارز مدل اندازه‌گیری است و مدل درونی که مشابه مدل ساختاری در مدل‌های معادلات ساختاری است. مدل درونی نشانگر بارهای عاملی متغیرهای مشاهده‌شده است (همان، ۱۳۹۱: ۱۱۷). در این پژوهش مدل بیرونی از جمله موارد پایایی، روایی و نرمال بودن داده‌ها در نرم‌افزار SPSS و با استفاده از تکنیک‌های آلفای کرونباخ و آزمون کولموگروف - اسمیرنوف انجام شده است که دیگر نیاز به انجام مدل بیرونی مدل‌سازی مسیری PLS نیست. پس از آزمون مدل بیرونی و به عبارتی تأیید روایی و پایایی (مدل‌های اندازه‌گیری تحقیق)، مدل درونی یا همان مدل ساختاری تحقیق ارزیابی می‌گردد. با استفاده از مدل درونی می‌توان به بررسی فرضیه‌های پژوهش پرداخت؛ که از معیارهای آماره T ، ضریب تعیین و ضریب مسیر برای ارزیابی مدل درونی استفاده می‌شود (همان، ۱۳۹۱: ۱۱۳).

محلّه اسلام‌آباد از لحاظ تقسیمات شهری در ناحیه ۲ و ۷ منطقه ۲ شهر تهران واقع شده است (مهندسین مشاور سرآوند، ۱۳۸۴: ۴۵). محدوده اسلام‌آباد به عنوان یک سکونتگاه غیررسمی در حاشیه شرقی مسیل اُوین - درکه از سال ۱۳۵۸ تاکنون به تدریج ایجاد شده و توسعه بی‌ضابطه آن تا امروز ادامه یافته است. این منطقه با مساحت حدود ۷۵ هکتار، از شمال به شهرک مسکونی آتی‌ساز، از شرق به بزرگراه چمران، از غرب به مناطق مسکونی سعادت‌آباد و دانشگاه امام صادق و از جنوب به باغات و زمین‌های بایر

محدود می‌شود که این ارتباط، صرفاً از بُعد کالبدی است و فاقد ابعاد عملکردی و تعاملات اجتماعی است (داداش‌پور و دیگران، ۱۳۸۹: ۹۸).

شکل ۲- نقشه موقعیت جغرافیایی محدوده مورد مطالعه (مأخذ: ترسیم نگارندگان).

محدوده اسلام‌آباد در کمتر از ۴۰ سال از مجموعه باغات ده ونک به بافتی پرمسئله و بحرانی در دل کلان‌شهر تهران بدل شده است (آراسته، ۱۳۸۹: ۱۱۱). بین سال‌های ۱۳۴۵ الی ۱۳۵۸ مهم‌ترین تغییر ساختاری در محدوده، احداث اتوبان چمران است که از جانب غربی محدوده ده ونک، از میان باغات عبور می‌کند و اراضی کنونی اسلام‌آباد را از منطقه ده ونک مجزا می‌سازد. سپس طی سال‌های ۱۳۵۸ الی ۱۳۷۴ با روند کلان‌شهری تهران و پر شدن اراضی خالی، هجوم سرمایه‌ها و گروه‌های اجتماعی ویژه به سمت اراضی تقریباً دست‌نخورده شمال خیابان ولیعصر و محدوده اطراف دره اوین و اراضی اسلام‌آباد آغاز شد و نابسامانی‌های کالبدی به اوج رسیده و احداث بافت‌های ناهماهنگ، آلونک‌ها، بافت‌های نازل به‌وفور مشاهده می‌شود. تاکنون نیز علی‌رغم اقدامات جدی برای جلوگیری از ساخت‌وسازهای غیرقانونی، تخریب باغات و اشغال اراضی ادامه یافته است. به دلیل بلا تکلیفی مالکین اراضی و عدم اقدام مقتضی از سوی شهرداری، بخش قابل توجهی از محدوده طرح تفکیک و به‌صورت بافت‌های نابسامان و

خودرو و آلونک ساخته شدند که موجب توسعه هر چه بیشتر محدوده به سمت غرب اسلام‌آباد جنوبی گردید (میربهبشت مقام و دیگران، ۱۳۹۲: ۱۱۸).

بحث

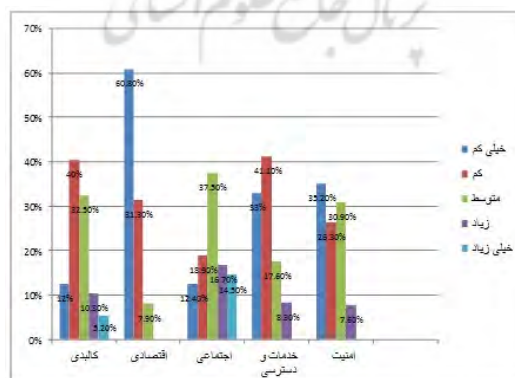
از آنجایی که کیفیت زندگی موضوعی نسبی است و ویژگی‌های فردی و شرایط زندگی هر شخص تأثیر بسیاری در کیفیت زندگی هر فرد دارد؛ بخشی از پرسشنامه به اطلاعات توصیفی اختصاص داده شده است. آمار توصیفی پژوهش شامل؛ سن، جنس، وضعیت تأهل، تحصیلات، شغل، مالکیت مسکن، مدت سکونت در محله، عمر منزل مسکونی، نوع وسیله نقلیه و دلیل سکونت در محله است که جدول (۱) نشان داده شده است. در اینجا بخشی از اطلاعات توصیفی و ویژگی‌های فردی که در بحث کیفیت زندگی دارای اهمیت بیشتری هستند را به‌طور مفصل مورد بررسی قرار داده‌ایم. از نظر سنی نمونه آماری بدین‌گونه بوده است که ۴.۱ درصد بین ۱۸ - ۱۲ سال، ۴۵.۵ درصد بین ۳۵ - ۱۹ سال، ۲۰.۹ درصد بین ۴۵ - ۳۶ سال، ۲۱.۳ درصد بین ۶۰ - ۴۶ سال و ۷.۴ درصد بیش از ۶۰ سال سن داشته‌اند. از نظر جنسی ۶۲.۴ درصد از حجم نمونه مرد و ۳۸.۶ درصد از آن زن بوده است. از نظر تفاوت شغلی ۲.۳ درصد حجم نمونه کارمند، ۴۰.۲ درصد دارای شغل آزاد، ۱۴.۷ بازنشسته، ۵.۷ درصد محصل، ۲۵.۵ درصد خانه‌دار و ۱۱.۷ درصد حجم نمونه بیکار بوده‌اند. همچنین مدت سکونت در محله ۳.۶ درصد از حجم نمونه بین ۵ - ۱ سال بوده است، ۷.۴ درصد بین ۱۰ - ۵ سال، ۱۲.۸ درصد بین ۱۵ - ۱۰ سال، ۲۱ درصد بین ۲۰ - ۱۵ سال و ۵۶.۲ درصد بالای ۲۰ سال است که در محله ساکن هستند.

از لحاظ عمر منزل مسکونی وضعیت پاسخ‌دهندگان بدین صورت بوده است که ۲.۸ درصد حجم نمونه عمر منزل آن‌ها بین ۵ - ۱، ۴.۷ درصد بین ۱۰ - ۵ سال، ۸.۱ درصد بین ۱۵ - ۱۰ سال، ۱۲.۳ درصد بین ۲۰ - ۱۵ سال و ۷۲.۱ درصد حجم نمونه عمر منزل مسکونی آن‌ها بیش از ۲۰ سال است؛ و از نظر مالکیت مسکن ۸۲ درصد پاسخ‌دهندگان مالک و ۱۸ درصد آن‌ها مستأجر بوده‌اند.

جدول ۱- اطلاعات توصیفی تحقیق

شرح	درصد	شرح	درصد	شرح	درصد
		شغل		سن	
	۵۶.۲	کارمند	۲.۳	۱۲ - ۱۸	۴.۱
نوع وسیله نقلیه		آزاد	۴۰.۲	۱۹ - ۳۵	۴۵.۵
مترو	۱۲	بازنشسته	۱۴.۷	۳۶ - ۴۵	۲۰.۹
اتوبوس	۴۵.۲	محصل	۵.۶	۴۶ - ۶۰	۲۱.۳
تاکسی	۱۵.۷	خانه دار	۲۵.۵	+۶۰	۷.۴
اتومبیل شخص	۹.۴	بیکار	۱۱.۷	جنس	
دوچرخه و موتور	۷.۳	مدت سکونت در محله		مرد	۶۲.۴
سایر	۱۰.۴	۱ - ۵	۳.۶	زن	۳۸.۶
مالکیت مسکن		۵ - ۱۰	۷.۴	تأهل	
ملکی	۸۲	۱۰ - ۱۵	۱۲.۸	متأهل	۶۹.۶
اجاره‌ای	۱۸	۱۵ - ۲۰	۲.۱	مجرد	۲۹.۴
دلیل سکونت در محله		عمر منزل مسکونی		تحصیلات	
قیمت مسکن	۲۵.۴	۱ - ۵	۲.۸	ابتدایی	۳۰.۷
نزدیکی به محل کار	۲۳.۳	۵ - ۱۰	۴.۷	راهنمایی	۱۹.۳
نزدیکی به خویشاوندان	۳۰.۲	۱۰ - ۱۵	۸.۱	دیپلم	۳۵.۲
سایر	۲۰.۱	۱۵ - ۲۰	۱۲.۳	فوق دیپلم و لیسانس	۱۰.۲
-	-	+۲۰	۷۲.۱	فوق لیسانس و بالاتر	۴.۶

همچنین میانگین هر یک از شاخص‌های کیفیت زندگی در شکل (۳) آمده است.

شکل ۳- میانگین میزان رضایتمندی در شاخص‌های کیفیت زندگی

سنجش ابعاد کیفیت زندگی از دیدگاه ساکنان سکونتگاه غیررسمی (T تک نمونه‌ای)

در این تحقیق برای آزمون T میانگین نمونه را با مقدار (۳) که مقدار متوسط در نظر گرفته شده است مورد مقایسه قرار می‌گیرد. چنانچه میانگین هر یک از شاخص‌های تحقیق کمتر از مقدار ۳ باشد و دارای اختلاف معنی‌داری با این مقدار تعیین شده ($P < 0.05$) باشد، نشان‌دهنده این موضوع می‌باشد که سطح رضایتمندی از کیفیت زندگی پایین‌تر از سطح متوسط است.

برای ارزیابی سطح کیفیت زندگی در محله اسلام‌آباد شهر تهران ۵ شاخص شامل؛ کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، خدمات-دسترسی و امنیت استفاده شده است. برای بررسی وضعیت هر یک از شاخص‌ها و سطح رضایتمندی هر یک از آزمون One-Sample Test استفاده شد. همچنین آزمون T برای هر یک از زیرشاخص‌ها نیز گرفته شده است و مجموع آن‌ها مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در جدول (۲) خلاصه‌ای از نتایج به دست آمده آورده شده است.

جدول ۲- نتایج به دست آمده از آزمون T

شاخص‌های کیفیت زندگی	میانگین	Test value	T	سطح معناداری
کالبدی	۲.۶۲	۳	-۱۳.۳۱۸	۰.۰۰۰
اقتصادی	۱.۶۵		۰.۰۰۰	
اجتماعی	۳.۷۱		۱۶.۵۳۲	۰.۰۰۰
خدمات و دسترسی	۱.۶۸		-۶۲.۶۸۶	۰.۰۰۰
امنیت	۲.۰۳		-۴۶.۹۷۷	۰.۰۰۰
شاخص کل	۲.۳۳		-۳۷.۴۷۱	۰.۰۰۰

همان‌طور که در جدول (۲) مشاهده می‌شود کیفیت زندگی بر اساس نتایج آزمون T در محله اسلام‌آباد شهر تهران پایین می‌باشد. همچنین در مورد شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها، وضعیت رضایت از ویژگی‌های کالبدی، اقتصادی، اجتماعی، خدمات دسترسی و امنیت معنادار بوده است و نشان از کیفیت زندگی پایین در همه ابعاد کیفیت زندگی دارد. نتایج نشان می‌دهد در همه عوامل مؤثر بر کیفیت زندگی مقدار میانگین

واقعی بیشتر از میانگین مفروض می‌باشد، به عبارتی حد متوسط رضایتمندی از زندگی در بافت ناکارآمد شهری به عنوان T value در نظر گرفته شده است. از آنجایی که در مناطق سکونتگاه غیررسمی اجازه هیچ‌گونه ساخت‌وساز و حتی ترمیم بناها داده نشده است، بنابراین تمامی بافت محله فرسوده می‌باشد و بر اساس میانگین کمترین رضایتمندی در بعد کالبدی وجود دارد. همچنین به دلیل سکونت افراد کم‌درآمد و مهاجر و اقشار آسیب‌دیده (معتادین) در محله و عدم امکان گرفتن مجوز کسب‌وکار، از نظر اقتصادی نیز سطح رضایتمندی بسیار پایین است؛ اما از طرفی به دلیل تحت فشار بودن ساکنین از طرف دولت و سازمان‌های مختلف همبستگی و اتحاد بالایی در بین آن‌ها برقرار است و سطح رضایتمندی در بعد اجتماعی در این محدوده بالا است. از آنجایی که هیچ‌گونه خدماتی از طرف دولت و شهرداری به دلیل غیررسمی شناخته شدن منطقه داده نمی‌شود و همین‌طور به دلیل مکان‌های ناامن به دلیل وجود افراد خلاف‌کار و معتادین سطح رضایتمندی در بعد خدمات-دسترسی و امنیت نیز پایین می‌باشد.

تعیین سهم ابعاد مهم در کیفیت زندگی با استفاده از رگرسیون چند متغیره

یکی از پیش‌فرض‌های مهم رگرسیون خطی مربوط به توزیع و پراکندگی داده‌های متغیرها می‌باشد که داده‌های متغیرهای تحقیق باید نرمال یا نزدیک به نرمال باشند. برای حل این مسئله از آزمون کولموگروف - اسمیرنف استفاده می‌شود. نتایج حاصل از آزمون کولموگروف - اسمیرنف (جدول شماره ۳) نشان می‌دهد توزیع داده‌های تحقیق نرمال بوده و دارای یک تناسب آماری نرمال می‌باشند، به طوری که مقدار آماری این آزمون برای داده‌های این تحقیق برابر با ۰.۷۸۹ است.

جدول ۳- آزمون کولموگروف - اسمیرنف به منظور بررسی نرمال بودن داده‌ها

آزمون کولموگروف - اسمیرنف	
کولموگروف - اسمیرنف Z	۰.۷۸۹
سطح معناداری	۰.۵۶۳
نتیجه	توزیع داده‌ها نرمال است

R که به ضریب همبستگی چندگانه معروف است، مقدار این همبستگی بین (۰) و (۱) نوسان دارد. هر چه مقدار این همبستگی به (۱) نزدیک‌تر باشد نشان از همبستگی قوی بین متغیرهای مستقل و متغیرهای وابسته دارد. مطابق با جدول شماره (۴) مقدار R معادل ۰.۹۲۱ می‌باشد که مقدار قابل قبول و بالایی را نشان می‌دهد. R Square ضریب تعیین معرفه‌های تحقیق می‌باشد و مقدار این ضریب نیز بین (۰) تا (۱) در نوسان و هر چه به مقدار (۱) نزدیک‌تر باشد نشان از آن دارد که متغیرهای مستقل توانسته‌اند که میزان از متغیر وابسته را تبیین کنند؛ بنابراین چون ضریب تعیین برابر با ۰.۸۶۸ می‌باشد، نشان می‌دهد که تقریباً ۰.۸۶۶ درصد از کل تغییرات میزان رضایت از کیفیت زندگی در محله اسلام‌آباد با ابعاد پنج‌گانه تحقیق قابل تبیین می‌باشد.

جدول ۴- خلاصه آماره مربوط به برازش مدل

ضریب تعیین	R Square	ضریب همبستگی (R)
۰.۸۶۶	۰.۸۶۸	۰.۹۲۱

برای بررسی نیکویی برازش مدل رگرسیونی، از مقدار Sig ستون تحلیل واریانس استفاده شده است. همان‌طور که در جدول شماره (۵) نمایان است، مقدار سطح معناداری برابر با صفر می‌باشد و از آنجایی که میزان به دست آمده کمتر از ۰.۰۵ است این نتیجه به دست می‌آید که مدل رگرسیونی به کاررفته معنادار بوده است و پیش‌بینی کننده خوبی برای متغیر وابسته یعنی کیفیت زندگی است.

جدول ۵- ضرایب رگرسیونی استاندارد شده متغیرهای مستقل بر روی متغیر وابسته

سطح معناداری	ضریب تأثیر (Beta)	T	تحلیل واریانس (ANOVA)		ابعاد
			Sig	F	
.۰۰۰	.۳۲۷	۱۵.۴۷۵	.۰۰۰	۵۸۶.۹۳۹	کالبدی
.۰۰۰	.۴۴۳	۱۶.۷۹۱			اقتصادی
.۰۰۰	.۴۸۸	۱۷.۱۰۵			اجتماعی
.۰۰۰	.۲۳۸	۱۲.۴۹۸			خدمات و دسترسی
.۰۰۰	.۲۳۳	۱۱.۹۲۸			امنیت

از آنجایی که در تحلیل رگرسیون، اغلب مقیاس متغیرهای مستقل از واحدهای متفاوتی تشکیل شده است، از این رو ضرایب رگرسیونی استاندارد شده به محقق کمک می‌کند تا سهم نسبی هر متغیر مستقل را در تبیین تغییرات متغیر وابسته با در نظر گرفتن سایر متغیرهای مستقل مشخص کند. در این آزمون هر چه مقدار ضریب بتای یک متغیر بیشتر باشد، نقش آن در پیش‌بینی تغییرات متغیر وابسته بیشتر خواهد بود. با توجه به آزمون معناداری ضرایب می‌توان این‌گونه نتیجه گرفت که کلیه ابعاد تحقیق در نظر گرفته شده، تأثیر مثبتی بر کیفیت زندگی دارند. همین‌طور برای مقایسه میزان تأثیر متغیرهای مستقل بر متغیر وابسته کیفیت زندگی از ضرایب استاندارد استفاده شده است. بر اساس این ضرایب به دست آمده، سهم هر یک از ابعاد در نظر گرفته شده برای سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد، به ترتیب بعد اجتماعی با ضریب استاندارد ۰.۴۸۸، بعد اقتصادی با ضریب استاندارد ۰.۴۴۳، بعد کالبدی با ضریب استاندارد ۰.۳۲۷، بعد خدمات-دسترسی با ضریب استاندارد ۰.۲۳۸ و بعد امنیتی با ضریب استاندارد ۰.۲۳۳ بالاترین بوده است.

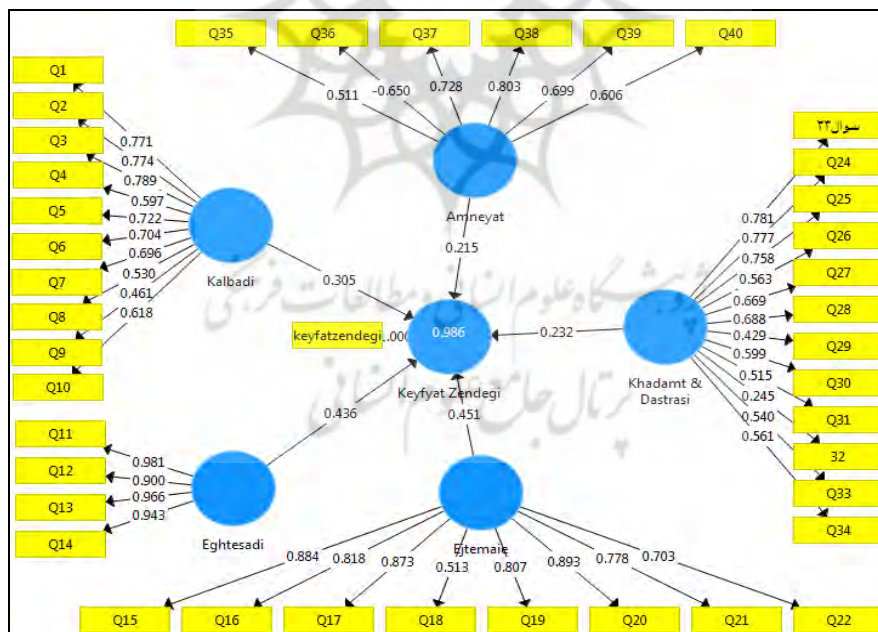
همچنین تحلیل ANOVA نشان‌دهنده این موضوع است که آیا مدل رگرسیون می‌تواند به‌طور معنادار و مناسبی تغییرات متغیر وابسته را پیش‌بینی کند و مطابق با جدول شماره (۵) مقدار sig به دست آمده کمتر از ۰.۰۵ می‌باشد که بیانگر این مطلب است که مدل به‌کاررفته، پیش‌بینی‌کننده خوبی برای متغیر کیفیت زندگی است.

سنجش میزان تأثیر ابعاد مختلف بر کیفیت زندگی (مدل‌سازی مسیری PLS)

مدل مفهومی آزمون شده در حالت استاندارد یا الگوریتم PLS و ضریب مسیرها در شکل (۴) ارائه شده است. اعدادی که بر روی مسیر سازه‌ها با یکدیگر نشان داده شده است، ضریب مسیر نامیده می‌شود. این اعداد بیانگر بتای استاندارد شده در رگرسیون یا ضریب همبستگی دو سازه است و برای بررسی میزان تأثیر مستقیم یک متغیر بر متغیر دیگر ارائه می‌شود. اعدادی که بر روی مسیر بین سازه‌ها و معرفیها نمایش داده می‌شود در مدل‌های انعکاسی بیانگر بار عاملی است.

با توجه به شکل (۴) که وضعیت مدل اندازه‌گیری تحقیق در حالت استاندارد را نمایش می‌دهد و با توجه به مقادیر ضرایب مسیر که بیانگر بتای استاندارد شده در رگرسیون یا ضریب همبستگی دو سازه است، می‌توان میزان تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل که همان ابعاد پنج‌گانه کیفیت زندگی در این تحقیق هستند را بر متغیر وابسته که کیفیت زندگی می‌باشد را سنجید و میزان تأثیر این ابعاد را نیز رتبه‌بندی نمود. بر اساس مدل درونی یا ساختاری تحقیق، بعد اجتماعی کیفیت زندگی با ضریب مسیر ۰.۴۵۱ دارای بیشترین تأثیرگذاری بر کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه بوده است. سپس بعد اقتصادی با ضریب مسیر ۰.۴۳۶، بعد کالبدی با ضریب مسیر ۰.۳۰۵ و بعد خدمات-دسترسی با ضریب مسیر ۰.۲۳۲ در رتبه‌های بعدی تأثیرگذاری قرار گرفته‌اند؛ و در نهایت بعد امنیتی با ضریب مسیر ۰.۲۱۵ دارای تأثیر کمتری بر کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه بوده است.

شکل ۴- مدل اندازه‌گیری تحقیق در حالت استاندارد

نتیجه گیری

بر اساس نتایج تحقیق، کیفیت زندگی در محله اسلام‌آباد از وضعیت چندان مساعدی برخوردار نبوده به طوری که میانگین شاخص‌های کیفیت زندگی در سطح این محله تنها برابر با ۲.۳۴ در طیف لیکرت (۵-۱) بوده و از حد متوسط نیز پایین‌تر می‌باشد. همین‌طور نتایج آزمون T نیز نشان‌دهنده این مطالب است که سطح رضایت از کیفیت زندگی در محله اسلام‌آباد شهر تهران در وضعیت نامطلوبی قرار دارد و آزمون T در مورد شاخص‌ها و زیرشاخص‌ها نشان‌دهنده این است که سطح رضایت از تمامی ابعاد کیفیت زندگی پایین می‌باشد. همین‌طور بر اساس نتایج حاصل از آزمون رگرسیون و بر مبنای ضرایب بتا به دست آمده، سهم هر یک از ابعاد در نظر گرفته شده برای سنجش کیفیت زندگی در سکونتگاه غیررسمی محله اسلام‌آباد به ترتیب بعد اجتماعی با ضریب استاندارد ۰.۴۸۸ بعد اقتصادی با ضریب استاندارد ۰.۴۴۳، بعد کالبدی با ضریب استاندارد ۰.۳۲۷، بعد خدمات و دسترسی با ضریب استاندارد ۰.۲۳۸ و بعد امنیتی با ضریب استاندارد ۰.۲۳۳ بوده است. همین‌طور بر اساس نتایج به دست آمده مدل ساختاری PLS؛ بعد اجتماعی کیفیت زندگی با ضریب مسیر ۰.۴۵۱ دارای بیشترین تأثیرگذاری بر کیفیت زندگی در محدوده مورد مطالعه بوده است. بعد اقتصادی با ضریب مسیر ۰.۴۳۶، بعد کالبدی با ضریب مسیر ۰.۳۰۵ و بعد خدمات و دسترسی با ضریب مسیر ۰.۲۳۲ در رتبه‌های بعدی تأثیرگذاری قرار گرفته‌اند؛ و در نهایت بعد امنیتی با ضریب مسیر ۰.۲۱۵ دارای تأثیر کمتری بر کیفیت زندگی در منطقه مورد مطالعه می‌باشد؛ بنابراین با شناخت میزان تأثیر هر یک از این مؤلفه‌ها و اولویت‌بندی آن‌ها و برنامه‌ریزی در راستای ارتقاء این مؤلفه‌ها می‌توان سطح رضایتمندی از زندگی در محدوده مورد مطالعه را بالا برد.

با بررسی تفصیلی این الگو، مهم‌ترین عواملی که باعث کاهش کیفیت زندگی در سطح این محله شده‌اند را می‌توان مربوط به شاخص‌های اقتصادی و خدمات-دسترسى دانست که با میانگین‌های به ترتیب ۱.۶۵ و ۱.۶۸ کمترین میزان رضایت را در بین دیگر شاخص‌ها به خود اختصاص داده‌اند. از مهم‌ترین عوامل پایین بودن رضایتمندی

ساکنین نسبت به شاخص‌های اقتصادی را می‌توان به فعالیت اکثر آنان در بخش‌های غیررسمی و کاذب شهر از قبیل دست‌فروشی می‌باشند که این موضوع موجب پایین بودن سطح درآمد خانوارها و همچنین نبود هیچ‌گونه امنیت شغلی آنان شده است. در رابطه با شاخص‌های خدمات و دسترسی محله اسلام‌آباد با توجه به اسکان غیررسمی بودن آن و قرارگیری آن در مسیر رود که با مخاطراتی در رابطه با سیل مواجه است به صورت یک منطقه رها شده از سوی ارگان‌های مسئول شناخته شده است و لذا از اختصاص هرگونه خدمات و تأسیسات شهری که ممکن است باعث جذب جمعیت به این منطقه شود جلوگیری شده است. مجموع این عوامل باعث محرومیت کامل ساکنین محله اسلام‌آباد از هرگونه امکانات و خدمات شهری شده است؛ اما بالاترین میزان از شاخص‌های کیفیت زندگی به شاخص اجتماعی مربوط می‌شود که با میانگین ۳.۷۱ در طیف لیکرت از شرایط مساعدی نسبت به دیگر شاخص‌ها برخوردار است که از جمله عوامل مهم این مورد را باید ناشی از قدمت بالای سکونت افراد در این محله و مهاجرپذیری و مهاجر فرستی کم این محله عنوان کرد که باعث شده است تا افراد محله از میزان بالای همبستگی نسبت به یکدیگر برخوردار باشند.

با توجه به مطالب ارائه شده در بخش‌های پیشین در محدوده محله اسلام‌آباد، از بافت‌های فرسوده شهری است که در عین حال با عنوان سکونت‌گاه غیررسمی به شمار می‌رود؛ همچنین با توجه به وجود ظرفیت‌های بالای مشارکتی در سطح محله، به دلیل پایین بودن سطح درآمد خانوار، فقدان سند مالکیت، ضعف زیرساخت‌ها و خدمات شهری و عدم صدور مجوز برای ساخت‌وساز و بهسازی یا نوسازی اماکن، فقدان نهاد دموکراتیک کافی برای انعکاس نظرات شهروندان به نهادهای مسئول، عدم اعتماد کافی نسبت به مدیریت، وضعیت نامطلوب کالبدی بناها و غیره امکان بهبود کیفیت زندگی در محله با مشکلات اساسی مواجه است. حال که شناخت کلی از ویژگی‌های محله اسلام‌آباد و همچنین میزان شاخص‌های کیفیت زندگی در این بافت اسکان غیررسمی مشخص شده است، واضح است رها کردن آن با امید به برنامه‌های بلندمدت اقتصادی که تحقق آن‌ها به دلیل پیچیدگی‌های خاص خود در هاله‌ای از ابهام است، یا منتظر

ساماندهی خود به خود این مناطق بودن، منطقی به نظر نمی‌رسد. لذا بسزا است مسئولین با استفاده از پتانسیل‌های درونی محله و با تکیه بر مشارکت‌های مردمی در جهت ساماندهی و رفع مشکل این سکونت‌گاه گام بردارند. لذا مهم‌ترین راهکارهایی که می‌توان در رابطه با بهبود وضعیت این محله عنوان کرد به شرح زیر می‌باشند:

- مهم‌ترین راهکار و گام اول در بهبود وضعیت این سکونت‌گاه و افزایش شاخص‌های کیفیت زندگی در این محله را باید اعتمادسازی میان ساکنان این سکونت‌گاه و مدیریت شهری دانست تا از این طریق جلب مشارکت شخصی و گروهی ساکنان در فعالیت‌هایی مثل نوسازی و توانمندسازی که توسط سازمان‌های شهری انجام شود افزایش یابد.

- مدیریت شهری باید ابتدا سرمایه‌گذاری مشخصی برای ارتقای کالبدی و کیفی برای فضاهای عمومی اختصاص دهد تا از این طیف اعتماد ساکنین این محله به شهرداری و مدیریت شهری جلب شده و در آینده فرصت مناسبی برای ارتقاء سایر فضاها ایجاد شود. در واقع افزایش کیفیت فضاهای عمومی در این محله زمینه مناسبی را برای حسن اعتماد و تعامل ساکنان با مدیریت شهری فراهم می‌کند و اجرایی شدن طرح‌های توانمندسازی و نوسازی.

- حل مشکل مالکیت عرصه برای صاحبان اعیانی که ملک آن‌ها در محدوده مسیل رود واقع نشد است و دادن زمین‌های معوض به ساکنین مستقر در پهنه‌هایی که به دلیل عدم امنیت نیاز به تخریب و انتقال دارند.

- ایجاد پشتوانه مناسب برای دریافت تسهیلات بانکی و بازنگری کلیه قوانین و مقررات محدود کننده دسترسی اقشار کم‌درآمد به تسهیلات و اعتبارات رسمی و به‌کارگیری ابتکارات مناسب با فقدان مالکیت و نوسان درآمدی بخش غیررسمی.

- توانمندسازی محله از طریق ایجاد اشتغال برای ساکنین و جلوگیری از جذب آن‌ها در مشاغل کاذب که یکی از مهم‌ترین راهکارها توسعه اقتصاد محلی با ایجاد ظرفیت‌های گردشگری در امتداد مسیل رود دره درکه است.

فهرست منابع

۱. اجزاء شکوهی، محمد. کمانداری، محسن. (۱۳۹۴). سنجش میزان رضایت از کیفیت زندگی در منطقه چهار شهر کرمان. مطالعات جامعه‌شناختی شهری. سال پنجم. شماره چهاردهم، صص ۲۵-۵۲.
۲. آذر، عادل. غلامزاده، رسول. قنوی، مهدی. (۱۳۹۱). مدلسازی مسیری ساختاری در مدیریت، کاربرد نرم‌افزار **Smart PLS**. تهران: انتشارات نگاه دانش.
۳. آراسته، مجتبی. (۱۳۸۹). بررسی و مقایسه تطبیقی کیفیت فضاهای عمومی در سکونتگاه‌های خودرو؛ نمونه موردی: محلات اسلام‌آباد و ده ونک تهران. مجله پژوهش‌های برنامه‌ریزی شهری. سال اول. شماره اول. صص ۱۰۷-۱۳۰.
۴. جاجرمی، کاظم. ابراهیم کتبه. (۱۳۸۵). سنجش وضعیت شاخص‌های کیفیت زندگی از نظر شهروندان؛ مطالعه موردی گنبد قابوس. مجله جغرافیا و توسعه. شماره ۸. صص ۱۸-۶.
۵. حاتمی‌نژاد، حسین. شاهی اردبیلی، حکمت. (۱۳۸۱). کیفیت زندگی: رفاه انسانی و عدالت اجتماعی. فصلنامه اطلاعات سیاسی - اقتصادی. (۱۸۵) و (۱۸۶). صص ۱۷۳-۱۶۰.
۶. حسین‌زاده، داوود. میرزایی، سابینا. (۱۳۸۶). کیفیت زندگی کاری و تأثیر آن بر بهره‌وری ۲۰ - ۱۷. فصلنامه مدیریت. سال هجدهم. شماره ۱۲۳.
۷. داداش‌پور. هاشم. علیزاده، بهرام. رفیعیان، مجتبی. (۱۳۸۹). بررسی و تحلیل رابطه امنیت تصرف قانونی و عرفی با میزان مشارکت خانوارها در طرح بهسازی در محله اسلام‌آباد تهران. مطالعات و پژوهش‌های شهری منطقه‌ای. سال دوم. شماره هفتم. صص ۹۱-۱۱۲.
۸. زبردست، اسفندیار. بنی عامریان، مهسا. (۱۳۸۹). بررسی ارتباط میان شاخص‌های عینی و ذهنی بعد خدمات عمومی کیفیت زندگی شهری در شهر جدید هشتگرد. فصلنامه نامه معماری و شهرسازی. ۲ (۳)، صص ۲۲-۵.

۹. سالاری سردری، فرضعلی. حیدری مقدم، مصطفی. سبحانی، نوبخت. عارفی، اعظم. (۱۳۹۳). بررسی مؤلفه‌های کیفیت زندگی در فضاهای شهری (مطالعه موردی: شهر لامرد). فصلنامه پژوهش‌های منظر شهر. ۱ (۲)، صص ۹۱-۵۳.
۱۰. شاه‌رخ‌ساردو، صالح. نوری پور، مهدی. (۱۳۹۳). بررسی وضعیت کیفیت شاخص‌های کیفیت زندگی در مراکز شهرستان‌های جیرفت. فصلنامه اقتصاد فضا و توسعه روستایی.
۱۱. عبادی، سعید حسین. روستایی، شهریار. یاپگ غروی، محمد. (۱۳۹۳). سنجش کیفیت زندگی در سکونت‌گاه‌های غیررسمی (نمونه موردی: محدوده شرق کال عیدگاه سبزوار). فصلنامه علمی - پژوهشی نگرش‌های نو در جغرافیای انسانی. سال ششم، شماره سوم.
۱۲. فتاحی، احداله. خراسانی، محمدمین. پایدار، ابوذر. (۱۳۹۱). کیفیت زندگی و توسعه انسانی. تهران. نشر انتخاب.
۱۳. لطفی، صدیقه. (۱۳۸۸). مفهوم کیفیت زندگی شهری، تعاریف، ابعاد و سنجش آن در برنامه‌ریزی شهری. فصلنامه جغرافیای انسانی. ۱ (۴)، صص ۶۵-۸۰.
۱۴. مهندسین مشاور سرآوند. (۱۳۸۴). طرح بهسازی اسلام‌آباد.
۱۵. میربهبشت مقام، حمیده سادات. شیخی، محمد. مدیری، آتوسا. (۱۳۹۲). سنجش میزان انطباق‌پذیری ویژگی‌های اسلام‌آباد ده ونک (منطقه ۲ تهران) با مشخصه‌های اسکان غیررسمی بر مبنای مدل تحلیل شبکه (ANP)، فصلنامه پژوهش‌های اجتماعی. سال ششم. شماره نوزدهم. صص ۱۰۷-۱۳۲.
۱۶. نیوویرت. رابرت. (۲۰۰۵). شهرهای در سایه میلیاردها محله حاشیه‌نشین در دنیای جدید شهری. مترجمان احمد پوراحمد. ابوالفضل مشکینی. ژیللا سجادی. کیومرث حبیبی. انتشارات دانشگاه تهران.
17. Das, A. (2015). **slum upgrading with community-managed micro finance: towards progressive planning in indonesia**. Habitat International. 47. 256-266.
18. El Din, H. S., Shalaby, A., Farouh, H. E., & Elariane, S. A. (2013). **Principles of urban quality of life for a neighborhood**. HBRC Journal, 9(1), 86-92.

19. Husmann, C. (2016). **marginality as a root cause of poverty: identifying marginality hotspots in ethiopia.** World Development, 78, 420–435.
20. Lee, Y. J. (2008). **Subjective quality of life measurement in Taipei.** Building and Environment, 43(7), 1205-1215.
21. Megone, C. (1990). **The quality of life: Starting from Aristotle.** In **Quality of life: Perspectives and policies.** pp. 28-41.
22. Okurut, K., & Charles, K. J. (2014). **Household demand for sanitation improvements in low-income informal settlements: A case of East African cities.** Habitat international, 44, 332-338.
23. Olthuis, K., Benni, J., Eichwede, K., & Zevenbergen, C. (2015). **Slum upgrading: Assessing the importance of location and a plea for a spatial approach.** Habitat International, 50, 270-288.
24. Santos, L. D., & Martins, I. (2007). **Monitoring urban quality of life: The Porto experience.** Social Indicators Research, 80(2), 411-425.